

ФОРМУВАННЯ МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВВНЗ: СУТНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ

FORMATION OF METHODOLOGICAL COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS OF THE ARMED FORCES OF UKRAINE DURING PROFESSIONAL TRAINING IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS: ESSENCE AND PROBLEMS

У статті проведено визначення проблем, недоліків та суперечностей у підготовці офіцерів ЗС України, запропоновано авторський погляд на сутність та структуру методичної компетентності офіцерів військових підрозділів, сформульовано основні напрями вдосконалення освітнього процесу у вищому військовому навчальному закладі. Також вирішення потребують наявні суперечності під час підготовки курсантів у вищому військовому навчальному закладі: між вимогами держави до підготовленості командирів та практикою формування професійної компетентності майбутніх офіцерів сил сектору безпеки і оборони України; між вимогами командування Збройних Сил України до рівня психолого-педагогічної підготовки майбутнього офіцера як педагога і недосконалістю процесу формування його методичної компетентності для служби у підрозділах під час навчання у ВВНЗ. Визначено основні підходи до з'ясування структури методичної компетентності педагога.

Зазначено, що методична компетентність офіцера Збройних Сил України – це складне утворення, синтез загально-навчальних, психолого-педагогічних, військово-спеціальних знань, комплексу умінь (командних, психолого-педагогічних, військово-спеціальних) і навичок педагогічної діяльності, необхідних для ефективної організації та реалізації процесу професійної підготовки у військових підрозділах Збройних Сил України.

До функцій методичної компетентності офіцера Збройних Сил України як педагога віднесено перцептивно-комунікативна функція, пізнавальна функція, формувально-розвиваюча функція, рефлексивна функція, регулятивна функція, профілактично-виховна функція тощо.

Основними компонентами методичної компетентності офіцера Збройних Сил України визначено такі: професійно-педагогічна спрямованість особистості офіцера Збройних Сил України; когнітивний компонент; діяльнісний компонент; емоційно-вольовий компонент; рефлексивний компонент тощо.

Ключові слова: заклад вищої освіти, військова освіта, професійна підготовка, про-

фесійна компетентність, методична компетентність майбутніх офіцерів.

The article identifies problems, shortcomings and contradictions in the training of officers of the Armed Forces of Ukraine, proposes the author's view on the essence and structure of methodological competence of officers of military units, formulates the main directions of improving the educational process in a higher military educational institution.

Also, existing contradictions during the training of cadets in a higher military educational institution need to be resolved: between the state's requirements for the preparedness of commanders and the practice of forming the professional competence of future officers of the security and defense sector of Ukraine; between the requirements of the command of the Armed Forces of Ukraine for the level of psychological and pedagogical training of a future officer as a teacher and the imperfection of the process of forming his methodological competence for service in units during training in a military educational institution. The main approaches to clarifying the structure of the methodological competence of a teacher are determined. It is noted that the methodological competence of an officer of the Armed Forces of Ukraine is a complex formation, a synthesis of general educational, psychological and pedagogical, military-special knowledge, a set of skills (command, psychological and pedagogical, military-special) and pedagogical skills necessary for the effective organization and implementation of the process of professional training in military units.

The functions of the methodological competence of an officer of the Armed Forces of Ukraine as a teacher include the perceptual-communicative function, cognitive function, formative-developing function, reflective function, regulatory function, preventive-educational function. We have identified the following as the main components of the methodological competence of an officer: professional and pedagogical orientation of the personality of an officer; cognitive component; activity component; emotional-volitional component; reflective component.

Key words: higher education institution, military education, professional training, professional competence, methodological competence of future officers.

УДК 378.14

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/80.2.15>

Онипченко П.М.,

канд. пед. наук, доцент,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії
Харківського національного
університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба

Постановка проблеми. Трансформація соціально-економічних процесів в умовах повномасштабної збройної агресії відносно нашої держави торкаються всіх структур, що забезпечують її безпеку, і в першу чергу Збройні Сили України (ЗСУ). На цьому тлі відбувається не тільки збройна боротьба, але і змагання систем підготовки військових кадрів, що є складовою успіху у війні і майбутнім потенціалом обороноздатності країни [1].

Ключова роль у процесі модернізації війська належить кваліфікованим, підготовленим на сучасному рівні офіцерам, що виконують згідно обов'язків, організаторські, психолого-педагогічні, наставницькі функції тощо. У зв'язку з цим постала потреба у офіцерах, що мають високий рівень методичної компетентності для служби у підрозділах і навчанні особового складу, які спроможні проектувати, розв'язувати стандартні

та проблемні задачі підготовки підлеглих, які володіють інноваційними освітніми технологіями. А з позиції компетентнісного підходу рівень освіти офіцерів визначається здатністю вирішувати проблеми та професійні завдання різної складності на основі наявних знань та досвіду.

В таких умовах суттєво підвищується важливість процесу професійної підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ у ВВНЗ, що потребує розробки проблематики та наукового обґрунтування методики формування методичної компетентності для служби у підрозділах.

Також вирішення потребують наявні суперечності під час підготовки курсантів у ВВНЗ:

- між вимогами держави до підготовленості командирів та практикою формування професійної компетентності майбутніх офіцерів сил сектору безпеки і оборони України;

- між вимогами командування ЗСУ до рівня психолого-педагогічної підготовки майбутнього офіцера як педагога і недосконалістю процесу формування його методичної компетентності для служби у підрозділах під час навчання у ВВНЗ.

Отже, проблема формування високого рівня методичної компетентності офіцерів як керівників підрозділів ЗСУ гостро постає перед науковою громадськістю та педагогічною спільнотою ВВНЗ.

Аналіз наукових джерел і публікацій. У матеріалах Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки, що розроблена на виконання Указу Президента України «Про вдосконалення вищої освіти в Україні» визначено, що «узагальненою проблемою системи вищої освіти є незатребуваність вищої освіти українським суспільством як інституту і головного ресурсу розвитку країни, що у поєднанні з масифікацією вищої освіти викликає спотворення освітнього процесу і незадовільні результати діяльності ЗВО» [2]. У цьому та інших документах з питань вищої військової освіти також акцентується увага та недостатній компетентності молодих фахівців, яких готує система вищої освіти країни, у тому числі педагогів.

Основні положення компетентнісного підходу розкриті у працях Г. Кременя, С. Гончаренка, Н. Ничкало та ін. Аналіз наукових досліджень засвідчив, що науковці приділяють також належну увагу проблемі формування компетентностей майбутніх військових фахівців: щодо розвитку військової освіти (В. Ягупов, А. Калагін, В. Кислий); щодо компетентнісного підходу при підготовці військових фахівців з вищою освітою (В. Васищев, О. Керницький, О. Міршук, О. Марченко та ін.).

Методичні основи підготовки фахівців у ВВНЗ розроблено О. Диденком, С. Бєлаєм, В. Пасічником та іншими. Науковці розглядали різні аспекти структури особистісних якостей і професійної діяльності офіцерів (О. Манойло, В. Луханін, Ю. Норчук).

Утім, ці публікації не стосуються проблем формування методичної компетентності майбутніх офіцерів ЗСУ під час їх підготовки у ВВНЗ, та не дають відповіді стосовно сутності та структури такої компетентності, оптимальних методів та форм її формування.

Мета статті – визначити проблеми, недоліки та суперечності у підготовці офіцерів ЗС України, сутність та структуру методичної компетентності офіцерів військових підрозділів, сформулювати основні напрями вдосконалення освітнього процесу у ВВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Українська дослідниця О. Пометун визначає компетентність як особливим способом структуровані системи знань, умінь, навичок, можливостей та ставлень, що дозволяє особистості визначити, ідентифікувати та вирішити проблему незалежно від контексту її існування, що є особливо важливим для успішної професійної діяльності [3].

Н. Бібік розглядає компетентність як інтегроване утворення, що зсовує акценти із накопичення необхідних знань, умінь та навичок до здатності діяти та застосовувати попередній досвід у проблемних або невизначених ситуаціях [4]. Також Н. Бібік наголошує, що компетенція як задана соціальна вимога має не тільки специфічний, але й узагальнений характер, що дозволяє спрямувати її на різні сфери реалізації (освіта, комунікація тощо).

Аналіз наукової літератури дозволяє визначити декілька підходів до визначення структури методичної компетентності педагога. Перша група вчених (С. Івашньова, А. Кузьминський, Н. Тарасенкова та ін.) розглядають структуру методичної компетентності через систему взаємообумовлених компонентів. Друга група – через рівні методичної компетентності (Т. Мамонтова, О. Красикова та ін.). Третя група науковців виділяють певну сукупність елементів методичної компетентності (О. Зубков, Т. Кочарян, О. Лебєдєва та ін.).

Аналіз словників надав можливість уточнити сутність поняття «методична компетентність»: «методичний» – це той, що: 1) стосується методики; 2) здійснюється за певним планом; дуже послідовний, систематичний; 3) порядний, правильний, ґрунтовний, поступовий; 4) належить методисту. Поняття «компетентний» позначається як: 1) той, що володіє фундаментальними знаннями, є поінформованим, обізнаним, авторитетним; 2) той, що володіє [5].

Дослідники розглядають структуру методичної компетентності педагога таким чином: як систему компонентів, взаємозалежні рівні, цілісність елементів. А до структури методичної компетентності вчителя відносять такі компоненти як когнітивний, процесуально-діяльнісний та особистісний [6].

Методична компетентність офіцера ЗСУ як педагога дає йому такі можливості під час

професійної підготовки у військових підрозділах:

- якісно аналізувати, відбирати, структурувати та адаптувати методичні матеріали для занять, проєктувати технології та методики підготовки;
- мотивувати, навчати та виховувати підлеглих, вірно застосовувати методичні засоби та прийоми під час бойової підготовки;
- бути здатним до суб'єкт-суб'єктної взаємодії, співробітництва під час занять;
- прагнути самовдосконалення та самореалізації у професії, підвищувати рівень психолого-педагогічної компетентності тощо.

Аналіз наукових джерел та практики підготовки курсантів у ВВНЗ засвідчив, що недоліки їх підготовки мають організаційно-концептуальний, військово-професійний, педагогічний та психологічний характер [7, 8].

Найбільш розповсюджені такі недоліки у підготовці: концепції та візії підготовки офіцерів мають традиційні недоліки, що притаманні зачиненим системам та кастам, мають сталість та ригідність; зміст професійної підготовки застаріває та потребує швидкої модернізації до нових і конкретних завдань ЗСУ; недостатній зв'язок навчальних дисциплін з реаліями на фронті, та службової діяльності випускників у підрозділах; неповне врахування психолого-педагогічних закономірностей освітнього процесу та можливостей сучасних технологій навчання; недостатня управлінська підготовка випускників; їх недостатня методична компетентність як наставників підлеглих, тьютерів, що організують професійну підготовку у військових частинах; помірні темпи впровадження кращого досвіду країн НАТО тощо [9].

На наш погляд, методична компетентність офіцера ЗСУ – це складне утворення, синтез загальнонавчальних, психолого-педагогічних, військово-спеціальних знань, комплексу умінь (командних, психолого-педагогічних, військово-спеціальних) і навичок педагогічної діяльності, необхідних для ефективної організації та реалізації процесу професійної підготовки у військових підрозділах ЗСУ.

До функцій методичної компетентності офіцера ЗСУ як педагога нами віднесено перцептивно-комунікативна функція, пізнавальна функція, формувально-розвиваюча функція, рефлексивна функція, регулятивна функція, профілактично-виховна функція тощо.

Основними компонентами методичної компетентності офіцера ЗСУ нами визначено такі:

- професійно-педагогічна спрямованість особистості офіцера ЗСУ;
- когнітивний компонент;
- діяльнісний компонент;
- емоційно-вольовий компонент;
- рефлексивний компонент тощо.

Науковий пошук та аналіз проблеми дозволили сформулювати основні шляхи покращення такої компетентності:

- аналіз та врахування досвіду підготовки офіцерського складу сил в арміях провідних країн світу та НАТО;
- генерація нових концепцій підготовки курсантів, що поєднують питання теорії та практики в освітньому процесі, реалізують нові підходи до практичної підготовки курсантів;
- врахування переваг суб'єктно-діяльнісного підходу, проблемного та контекстного навчання, що мають квазіпрофесійний характер;
- перехід до моделювання діяльності та спілкування офіцерів з мобілізованими військовослужбовцями, що на сьогодні дуже актуально під час навчання курсантів;
- обґрунтування та покращення системи підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників ВВНЗ, організація їх міжнародного стажування;
- обґрунтування, розробка та впровадження в освітній процес ВВНЗ нових підходів та педагогічних технологій навчання курсантів, формування їх методичної компетентності як майбутніх офіцерів;
- врахування швидких змін в освіті завдяки інформатизації освітнього процесу, широкому використанню електронних засобів навчання;
- проєктування та створення сприятливого соціального освітнього середовища, що реалізує концепцію ненасильницького середовища та сприяє розвитку особистості курсантів;
- впровадження інноваційних методик та активних методів навчання, що мотивують курсантів до саморозвитку тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті проведено

визначення проблем, недоліків та суперечностей у підготовці офіцерів ЗС України, запропоновано авторський погляд на сутність та структуру методичної компетентності офіцерів військових підрозділів, сформульовано основні напрями вдосконалення освітнього процесу у ВВНЗ. Визначено основні підходи до з'ясування структури методичної компетентності педагога.

Зазначено, що методична компетентність офіцера ЗСУ – це складне утворення, синтез загальнонавчальних, психолого-педагогічних, військово-спеціальних знань, комплексу умінь (командних, психолого-педагогічних, військово-спеціальних) і навичок педагогічної діяльності, необхідних для ефективної організації та реалізації процесу професійної підготовки у військових підрозділах ЗСУ.

До функцій методичної компетентності офіцера ЗСУ як педагога віднесено перцептивно-комунікативна функція, пізнавальна функція, формувально-розвиваюча функція, рефлексивна функція, регулятивна функція, профілактично-виховна функція тощо.

Подальшим напрямком дослідження є обґрунтування діагностичних процедур щодо визначення

сформованості методичної компетентності майбутніх офіцерів ЗС України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гурковський В.І., Вербовенко О.П., Семенко Л.М. Трансформація військової освіти України через впровадження інноваційних педагогічних технологій під час війни. Суспільство та національні інтереси. 2024. Вип.7. С. 133–144.
2. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
3. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти. Рідна школа. 2005. № 1(900). С. 65–70.
4. Бібік Н.М., Єрмакова І.Г., Овчарук О.В. Компетентнісна освіта – від теорії до практики. К.: Плеяди, 2005. 120 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.
6. Івашнюва С.В. Вдосконалення методичної компетентності вчителів іноземної мови початкової школи в роботі Р(М)МК(Ц). Матеріали шостої всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Науковий потенціал України – 2010»: збірка тез доповідей. Ч.2. Київ: ТОВ «ТК Меганом», 2010. С. 48–51.
7. Данильченко О.А. Модель формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі. 2022. Вип. 82. С. 36–40.
8. Марченко О.Г., Оніпченко П.М. Організаційно-педагогічні умови формування соціально-правової компетентності курсантів ВВНЗ авіаційного профілю. Перспективи та інновації науки. 2023. № 15(33). С. 326–338.
9. Пасічник В.І., Керницький О.М., Бєлай С.В. Психолого-педагогічні умови вдосконалення процесу професіоналізації слухачів магістратури Національної академії Національної гвардії України. Науковий журнал НА НГУ «Честь і Закон». Х.: НА НГУ, 2020. Вип. 1 (72). С. 78 – 97.